
Meddelandeblad

Mottagare:
Kommuner: nämnder med ansvar för verksamheter
inom socialtjänsten, förvaltningschefer

Nr 10/2011
December 2011

Huvudmän för yrkesmässigt bedrivna enskilda
verksamheter inom socialtjänsten

Socialstyrelsens allmänna råd om grundläggande kunskaper hos personal som arbetar i socialtjänstens omsorg om äldre

Inledning

I december 2011 publiceras Socialstyrelsens allmänna råd (SOFDFS 2011:12) om grundläggande kunskaper hos personal som arbetar i socialtjänstens omsorg om äldre. De allmänna råden innehåller rekommendationer för tolkningen av 3 kap. 3 § andra stycket socialtjänstlagen (2001:453), SoL, och närmare bestämt, de grundläggande kunskaper som behövs för att arbeta som t.ex. vårdbiträde eller undersköterska i socialtjänstens omsorg om äldre.

I 3 kap. 3 § SoL står det att

- insatser inom socialtjänsten ska vara av god kvalitet
- det för uppgifter inom socialtjänsten ska finnas personal med lämplig utbildning och erfarenhet
- kvaliteten i verksamheten systematiskt och fortlöpande ska utvecklas och säkras.

Det går att tolka 3 kap. 3 § andra stycket SoL på olika sätt. Därför behövs ett allmänt råd som kan ge verksamheterna stöd och vägledning vid tolkningen, men ett allmänt råd är aldrig bindande i sig.

Äldre personer med behov av stöd och deras närstående måste kunna vara trygga med att omsorgspersonalen har den kompetens som krävs för arbetsuppgifterna och att omsorgen är av god kvalitet. Det är viktigt att äldre personer blir bemötta med respekt av kunnig och kompetent personal för att de ska uppleva sin tillvaro som värdig och trygg. Det har även för personalen funnits en osäkerhet om vilken utbildning arbetsgivare efterfrågar vid anställning som t.ex. vårdbiträde eller undersköterska. De allmänna råden

kan således bidra till att det blir en större tydlighet runt vilka grundläggande kunskaper som personal inom äldreomsorgen bör ha.

Socialstyrelsens allmänna råd

Tillämpningsområde

De allmänna råden gäller för den personal som i sin yrkesutövning ger äldre personer stöd och hjälp efter beslut enligt 4 kap. 1 och 2 §§ SoL

- i dagverksamhet som avses i 3 kap. 6 § första stycket SoL
- i hemmet som avses i 5 kap. 5 § första stycket SoL
- i en särskilt inrättad boendeform som avses i 5 kap. 5 § SoL.

De allmänna råden omfattar således personal som arbetar med att *genomföra* biståndsbedömda individuellt beslutade insatser enligt 4 kap. 1 och 2 §§ SoL i de ovan angivna verksamheterna, som till exempel undersköterskor och vårdbiträden.

De allmänna råden är tillämpliga i både offentlig och enskilt driven verksamhet. De allmänna råden är däremot inte tillämpliga vid allmänt inriktade insatser (till exempel öppna dagcentraler och träffpunkter). Råden omfattar inte heller sådana servicetjänster som tillhandahålls utan individuell behovsprövning enligt lagen (2009:47) om vissa kommunala befogenheter.

De allmänna råden gäller inte för praktikanter och frivilligarbetare, och inte heller för

- **personal som i sin yrkesutövning inom socialtjänstens omsorg om äldre huvudsakligen utför andra arbetsuppgifter än dem som omfattas av första stycket**, till exempel när en person som vanligtvis arbetar med andra arbetsuppgifter inom socialtjänstens omsorg om äldre rycker in för att täcka upp för en tillfällig brist på personal.
- **personal som enligt 4 kap. patientsäkerhetslagen (2010:659) har legitimation eller särskilt förordnande att utöva ett visst yrke i hälso- och sjukvården**, ett förtydligande för att klargöra att legitimerade sjuksköterskor och andra reglerade yrkeskategorier inom hälso- och sjukvården inte ska omfattas av de allmänna råden.

Begreppen kunskap och förmåga

I betänkandet *I den äldres tjänst* (SOU 2008:126) definieras begreppen kunskap och förmåga. Socialstyrelsen har utgått från dessa definitioner i arbetet med de allmänna råden. Där står det (s. 29):

”Kunskap och förståelse: Med detta avser vi dels teoretisk faktakunskap grundad på vetenskap och beprövad erfarenhet, dels den kvalitativt djupare kunskap som förståelse innebär. Faktakunskap innebär att veta att något förhåller sig på ett visst sätt och är ofta en kvantitativ kunskapsform, men samma fenomen kan förstås på kvalitativt olika sätt, vilket också inbegrips i denna kompetensform.

Färdighet och förmåga: Med detta avser vi det praktiska yrkeskunnandet. Det innebär att omsätta teoretiska kunskaper i praktiska kunskaper, dvs. hur något ska göras, men också om att i praktiken utveckla en förtrogenhetskunskap som innebär att kunna göra bedömningar av olika slag, att veta när något ska göras.”

För enkelhetens skull använder vi enbart begreppen kunskap och förmåga i de allmänna råden (precis som i utredningen), även om förståelse och färdighet också ingår i respektive begrepp.

Nivå på personalens kunskaper och förmågor

I de allmänna råden redogör Socialstyrelsen för, under 12 olika rubriker, vilka grundläggande kunskaper och förmågor som personalen bör ha.

Detta har sedan kompletterats med ett råd om att en person kan uppnå kunskaper och förmågor i enlighet med de allmänna råden genom godkända kurser om 1 100 poäng i de programgemensamma karaktärsämnena och 300 poäng i ämnet gerontologi och geriatrik på vård- och omsorgsprogrammet, eller genom motsvarande utbildning.

De allmänna råden säger även att det går att få tillräckliga kunskaper i svenska för att förstå, tala, läsa och skriva svenska i enlighet med de allmänna råden genom godkänd kurs i det gymnasiegemensamma ämnet svenska eller svenska som andraspråk i vård- och omsorgsprogrammet, eller genom annan motsvarande utbildning. Detta tillägg är avsett för befintlig personal i verksamheterna, som inte har behörighet att börja läsa svenska eller svenska som andraspråk på programgemensam nivå. Sådan personal kan alltså i stället läsa svenska eller svenska som andraspråk på gymnasiegemensam nivå.

Utbildningen inom ramen för nya vård- och omsorgsprogrammet GY11, som uttryckligen nämns i det allmänna rådet, är en rekommenderad väg att nå kunskapsnivån i de allmänna råden genom utbildning. Men personalen kan även nå upp i denna nivå utbildningsvägen genom motsvarande utbildningar, till exempel vissa äldre gymnasieutbildningar.

Utbildningsrekommendationerna ger vägledning i hur personalen kan uppnå kunskaperna och förmågorna samt tydliggör också vilken kunskapsnivå som rekommenderas. Socialstyrelsen understryker dock att de allmänna råden endast innehåller rekommendationer om vilka *grundläggande* kunskaper och förmågor som personalen bör ha. Vissa arbetsuppgifter kräver andra eller fördjupade kunskaper och förmågor än de som framgår av de allmänna råden. När det gäller frågan om vilken nivå på utbildning och erfarenhet som är lämplig vid utförandet av en viss arbetsuppgift avgörs det i slutändan av 3 kap. 3 § andra stycket SoL.

Ansvar

Den ansvariga nämnden eller den som yrkesmässigt bedriver enskild verksamhet har ansvaret för att det finns personal med lämplig utbildning och erfarenhet i en verksamhet (3 kap. 3 § andra stycket SoL).

Ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete

Den 1 januari 2012 träder Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2011:9) om ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete i kraft. Där framgår grunderna för det systematiska kvalitetsarbetet, till exempel ledningssystemets ändamål och användning.

Den som bedriver socialtjänst ansvarar för att det finns ett ledningssystem för verksamheten. Ledningssystemet ska leda till att man systematiskt och fortlöpande utvecklar och säkrar verksamheten så att den uppfyller ställda kvalitetskrav. Ledningssystemet ska anpassas till verksamhetens inriktning och omfattning (3 kap 1 § och 4 kap. 1 §).

Den som bedriver socialtjänst ska bland annat

- identifiera, beskriva och fastställa de processer som verksamheten består av, och de processer som behövs för att verksamheten ska uppfylla kvalitetskraven
- identifiera de aktiviteter som ingår i varje process och beskriva aktiviteternas inbördes ordning i processen
- utarbeta och fastställa de rutiner som behövs för att säkra verksamhetens kvalitet (4 kap. 2–4 §§).

Rutinerna ska beskriva ett bestämt tillvägagångssätt för hur en aktivitet ska utföras och hur ansvaret för utförandet är fördelat inom verksamheten.

Av SOSFS 2011:9 framgår också hur ledningssystemet bidrar till ett systematiskt förbättringsarbete, till exempel genom riskanalys och egenkontroll. Egenkontrollen ska göras med den frekvens och i den omfattning som krävs för att den som bedriver socialtjänst ska kunna säkra verksamhetens kvalitet (5 kap. 1 och 2 §§).

De kvalitetskrav som verksamheten ska ta hänsyn till när den utformar ledningssystemet består bland annat av krav och mål i lagar och föreskrifter. Till exempel finns bestämmelsen i 3 kap. 3 § andra stycket SoL om att personal som utför uppgifter inom socialtjänsten ska ha lämplig utbildning och erfarenhet. De allmänna råden innehåller rekommendationer om hur den ska tillämpas, till exempel när det gäller personalens grundläggande utbildning och fortbildning.

I december 2011 publicerar Socialstyrelsen ett meddelandeblad med anledning av att Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2011:9) om ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete träder i kraft.

Omvårdnadslyftet

Omvårdnadslyftet syftar till att stärka både den grundläggande kompetensen för undersköterskor och vårdbiträden och den kompetens som behövs för specialiserade uppgifter inom äldreomsorgen. Regeringen har avsatt 145 miljoner kronor år 2011 till satsningen på Omvårdnadslyftet, och planerar att avsätta ytterligare 250 miljoner kronor år 2012, 300 miljoner kronor år 2013 och 300 miljoner kronor år 2014. Socialstyrelsen har ansvaret för att förbereda, administrera och löpande följa upp satsningen.

För att kommuner eller privata företag ska få ta del av medel från Omvårdnadslyftet måste de beställa kurser från vård- och omsorgsprogrammet. Alla kurser som rekommenderas i de allmänna råden berättigar verksamheterna att ta del av medlen från Omvårdnadslyftet.

Referenser

Socialtjänstlagen (2001:453)

Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2011:12) om grundläggande kunskaper hos personal som arbetar i socialtjänstens omsorg om äldre

Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2011:9) om ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete

SOU 2008:126

I den äldres tjänst

Bilaga. Förteckning över kurser i gymnasieskolans vård- och omsorgsprogram 2011 med yrkesutgången äldreomsorg

Kurser i programgemensamma karaktärsämnen totalt 1 100 p

<i>Hälsopedagogik</i>	100 poäng
<i>Medicin 1</i>	150 poäng
<i>Etik och människans livsvillkor</i>	100 poäng
<i>Psykiatri 1</i>	100 poäng
<i>Psykologi 1</i>	50 poäng
<i>Samhällskunskap 1 a 2</i>	50 poäng

Kommentar: Kursen kräver att deltagaren har studerat samhällskunskap 1 a 1, 50 poäng, som ingår i de gymnasiegemensamma ämnena. Det går dock att göra undantag vid uppdragsutbildningar.

<i>Specialpedagogik 1</i>	100 poäng
<i>Svenska*</i>	100 poäng

Kommentar: Kursen *Svenska 2* kräver att deltagaren har studerat *Svenska 1* om 100 poäng som ingår i de gymnasiegemensamma ämnena. Det går dock att göra undantag vid uppdragsutbildningar.

eller

<i>Svenska som andraspråk*</i>	100 poäng
--------------------------------	-----------

Kommentar: Kursen *Svenska som andraspråk 2* kräver att deltagaren har studerat *Svenska som andraspråk 1* om 100 poäng som ingår i de gymnasiegemensamma ämnena. Det går dock att göra undantag vid uppdragsutbildningar.

<i>Vård och omsorgsarbete 1</i>	200 poäng
<i>Vård- och omsorgsarbete 2</i>	150 poäng

Programfördjupningar för yrkesutgången äldreomsorg 300 poäng

<i>Gerontologi och geriatrik</i>	300 poäng
----------------------------------	-----------

Kommentar: Ämnet innehåller kurserna *Vård och omsorg vid demensvård* om 100 poäng, och *Äldres hälsa och livskvalitet* om 200 poäng).

* Enligt de allmänna råden kan tillräckliga kunskaper i svenska för att uppnå förmågan att förstå, tala, läsa och skriva svenska i enlighet med råden, inhämtas genom godkänd kurs i det gymnasiegemensamma ämnet svenska eller svenska som andraspråk, det vill säga kursen *Svenska 1* eller *Svenska som andraspråk 1*, eller genom annan motsvarande utbildning.

Denna information (art nr 2011-12-9) kan laddas ner och beställas från Socialstyrelsens webbplats: www.socialstyrelsen.se/publikationer. Den kan även beställas från Socialstyrelsens kundtjänst, 120 88 Stockholm, fax 08-779 96 67.

Publicerad: www.socialstyrelsen.se, 2011